

מלחמת ישראל-איראן - תם ולא נשלם

ח צימט | 24 ביוני, 2025 | גיליון 1998

הפסקת האש השברירית בין איראן לישראל מסמנת את סיומו של השלב הנוכחי - והחמור ביותר עד כה - במערכה המתמשכת בין הרפובליקה האסלאמית לישראל. ישראל יכולה לסכם את המערכה בסיפוק: גם אם בידי איראן נותר מצבור אורניום מועשר לרמה של 60 אחוזים, שהיה ברשותה טרם המערכה וייתכן שהועבר למקומות מסתור, תוכנית הגרעין שלה הוסגה משמעותית לאחר. מנגד, איראן צפויה להציג את המערכה כהישג, ללא קשר לתוצאותיה הצבאיות. בשבועות הקרובים יתברר האם ניתן לשמר את ההישגים באמצעות הסדרה מדינית או שמא ישראל תידרש לאכוף אותם בכוח. הסכם גרעין בתנאים משופרים עשוי לעגן את ההצלחות האופרטיביות, לאפשר פיקוח הדוק יותר על תוכנית הגרעין ולצמצם את התלות המלאה במודיעין. עם זאת, הסכם כזה לא ימנע כנראה מאמץ איראני להתקדם בעתיד לגרעין צבאי במסלול חשאי ואף עשוי להעניק למשטר חבל הצלה, לרבות שיפור ביכולתו להמשיך בפעילויותיו השליליות על בסיס הקלה בסנקציות.

כך או כך, גם אם התקיפות הישראליות והאמריקאיות סיפקו מענה יעיל לאיום הגרעיני, אין בהן די כדי לתת מענה כולל לאיומים הנשקפים מאיראן. בסופו של דבר, הפתרון ארוך הטווח לאתגר האיראני לביטחונה של ישראל טמון בשינוי המשטר בטהראן, אך זה תלוי בראש וראשונה בהתפתחויות פנימיות ברפובליקה האסלאמית. עד אז, על ישראל להיערך להמשך המערכה מול איראן באמצעים מדיניים, כלכליים, מודיעיניים-חשאיים ולעיתים גם צבאיים, ותוך תיאום ושיתוף פעולה עם ארצות הברית כדי להבטיח את מימוש כלל יעדיה האסטרטגיים מול איראן, ובראשם חסימת דרכה לנשק גרעיני, פירוק הציר הפרו-איראני והגבלת פרויקט הטילים.

הפסקת האש בין איראן לישראל, שהוכרזה ב- 24 ביוני, מבשרת את סיומו של השלב הנוכחי והחמור מכולם עד כה במערכה המתמשכת בין הרפובליקה האסלאמית לישראל. ישראל יכולה לסכם את המערכה בהצלחה משמעותית. גם אם נותר בידי איראן מצבור אורניום ברמת העשרה של 60 אחוזים, שהיה ברשותה טרם המערכה וייתכן שהועבר למקומות מסתור, תוכנית הגרעין הוסגה לאחר במידה ניכרת. הפגיעה בשני מתקני ההעשרה בנתנו ובפורדו, שיש להניח שלא הושמדו כליל אך ניזוקו משמעותית, לצד חיסולם של למעלה מעשרה מדעני גרעין בכירים ימנעו או לכל הפחות יצמצמו מאוד את יכולתה של איראן לפרוץ לנשק גרעיני בעתיד הנראה לעין. איראן תוכל אולי לייצר כמות חומר בקיע ברמת העשרה של 90 אחוזים,

אך ספק אם יהיה בכך די כדי לאפשר לה לייצר נשק גרעיני. מעבר לכך, ההחלטה של ארצות הברית לתקוף משקפת הכרעה אמריקאית תקדימית לממש הלכה למעשה את המנוף הצבאי, מהלך שיקל על כל ממשל בעתיד לשוב ולהשתמש בו במקרה הצורך.

מנגד, איראן צפויה להציג את המערכה כהישג, ללא קשר לתוצאותיה. התקשורת והשלטונות בטהראן הבליטו לאורך כל ימי המערכה את הפגיעות בישראל ואת היקף הנזק שנגרם לה, כדי לעצב נרטיב תודעתי שלפיו ביכולתה של הרפובליקה האסלאמית להתמודד לאורך זמן עם ישראל ולהסב לה נזק רב. תבוסת חזבאללה בקיץ האחרון עדיין מוצגת באיראן כ"ניצחון", בטענה שהארגון הצליח לכפות על ישראל הפסקת אש לאחר שזו לא השיגה את יעדי המערכה המרכזיים מבחינתה. אין כל סיבה להניח שהנרטיב האיראני עם סיום המערכה הנוכחית יהיה שונה. מאז שפרצה, ההנהגה האיראנית שאפה לשמר שלושה הישגים אסטרטגיים-מערכתיים מרכזיים: הראשון, שרידות המשטר, הנתפסת כיעד הראשון במעלה של איראן. השני, שימור תוכנית הגרעין, שנתפסת כ"תעודת ביטוח" לשימור קיומו של המשטר. והשלישי, שרידות המערכים האסטרטגיים הקריטיים, ובראשם מערכי הטילים, המודיעין והפיקוד והשליטה, הנדרשים להתמודדות עם אתגרים ביטחוניים עתידיים.

עם ההכרזה על הפסקת האש ניתן לקבוע כי המשטר הצליח לשמר לכידות פנימית, להפגין נחישות ואף ליישר שורות מול האיום החיצוני. דעת הקהל האיראנית הושפעה בעיקר מתמונות האזרחים ההרוגים וההרס, וכיוון את חמתו בעיקר כלפי ישראל ולא כלפי המשטר, בין היתר בזכות יכולתו של המשטר לשלוט בתקשורת ולנצל את רגשות הסולידריות הלאומית. תוכנית הגרעין ספגה מכה קשה, אך זו אינה צפויה להביא את איראן לכניעה או לויתור על שאיפותיה הגרעיניות. יתר על כן, ייתכן מאוד כי בטהראן תגבר דווקא הנחישות לקדם את השגת היכולת הגרעינית הצבאית. במהלך השנה החולפת ניתן היה לזהות סימנים לשינוי בתפיסת הביטחון האיראנית, בעיקר לנוכח קריסת "ציר ההתנגדות" וכישלונה של איראן לכפות על ישראל משוואת הרתעה חדשה, תוך שימוש בטיילים בליסטיים ובכטב"מים. בטהראן גברו הקולות שגרסו כי שיפור יכולת ההרתעה מחייב לא רק שיפור יכולות הטילים ושיקום יכולות חזבאללה והציר הפרו-איראני, אלא גם שינוי בדוקטרינה הגרעינית ובחינת האפשרות לפריצה לנשק גרעיני, שתספק בידי איראן את "תעודת הביטוח" האולטימטיבית. קולות אלו לא צפויים להיחלש לאחר סיום המערכה, אלא אף להתגבר. יכולתה של איראן לפרוץ לגרעין אולי נפגעה בעתיד הנראה לעין, אך ניתן להעריך שהיא תמשיך לקדם את שאיפותיה הגרעיניות בין אם תחת מגבלות הסכמיות ובין אם במסלול חשאי.

מה הלאה? ראש הממשלה בנימין נתניהו הצהיר השבוע כי ישראל מחויבת להשיג את יעדיה באמצעות הסדרה מדינית או בכוח. הוא לא פסל אומנם את האפשרות להסכם שיבטיח את הישגי המערכה, אך הדגיש כי בהיעדרו, הישגים אלה יישמרו באמצעות אכיפה מתמשכת "בדיוק כפי שאנחנו עושים בלבנון". יצוין כי אין כלל וודאות שאיראן מעוניינת בשלב זה לשוב

למסגרת הסדרית, במיוחד לא לכוז שתדרוש ממנה ויתורים הנתפסים בטהראן ככניעה לתכתיבים אמריקאיים, ובראשם: שלילת יכולת העשרה בשטחה. יתרה מכך, ספק אם איראן תסכים למנגנון פיקוח חודרני מצד הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א), שאותה האשימו בכירים איראניים בימי הלחימה בשיתוף פעולה עם ישראל וארצות הברית ובהכשרת הקרקע לתקיפות באיראן.

האפשרות לחידוש הסכם גרעין מציבה בפני ישראל דילמה לא פשוטה, אף כי ההחלטה הסופית בעניין זה תלויה בעיקר בהחלטות שיתקבלו בשבועות הקרובים בווישינגטון ובטהראן. מחד גיסא, הסדרה תאפשר פיקוח הדוק יותר על תוכנית הגרעין. בהיעדר הסכם, ישראל תאלץ להסתמך באופן מוחלט על יכולות מודיעיניות כדי לפקח על התוכנית ולא בטוח האם ניתן להתבסס על המודיעין לאיתור כל הפרה עתידית אפשרית. יתר על כן, לא ברור האם ניתן לממש לאורך זמן את המודל הלבנוני (תגובה לכל הפרה). האם ישראל אכן מתכוונת לפעול בכל פעם שאיראן תנסה להציב מחדש משגר בבסיס כלשהו ברחבי המדינה? האם תנקוט פעולה נגד כל ניסיון איראני לשקם את מתקני ההעשרה או חלילה לפרוץ לנשק גרעיני? גם אם בשלב זה נראה שארצות הברית וישראל רואות עין בעין את הצורך בבלימת איראן, ספק האם התיאום ההדוק הזה יישמר לאורך זמן והאם העמדה האמריקאית בנוגע לחופש פעולה ישראלי באיראן תישאר כזו לאורך זמן לנוכח שינויים פוליטיים אפשריים בארצות הברית בשנים הקרובות או תמורות בסדר העדיפויות האמריקאי בזירה הבינלאומית. במציאות כזו, ייתכן שעדיף לחתור להסכם גרעין בתנאים משופרים, שיעגן את ההצלחות האופרטיביות המרשימות של ישראל וארצות הברית, ויאפשר להמשיך במעקב הדוק אחר ההתפתחויות בתוכנית הגרעין. אם לא יושג הסכם כזה, ישראל תאלץ להמשיך במערכה מתמשכת, שתשלב תקיפות קינטיות ופעילויות סיכול חשאיות, כדי למנוע כל ניסיון איראני לפרוץ לגרעין.

מאידך גיסא, הסכם כשלעצמו אינו מבטיח את יישומו בידי איראן לאורך זמן ועל אחת כמה וכמה לא ימנע התקדמות במסלול חשאי תוך שימוש ביכולות שירותיות, שייתכן שנותרו בידי איראן. זאת ועוד, הסכם שצפוי להביא להסרה (או הקלה משמעותית) של הסנקציות הכלכליות יעניק חבל הצלה למשטר וישפר את יכולותיו להמשיך בפעילויותיו השליליות במגוון תחומים. הוא עשוי גם להגביל את חופש הפעולה הישראלי מול איראן, אלא אם זה יישמר במסגרת הבנות בלתי-רשמיות בין ישראל לארצות הברית.

כך או כך, יש לזכור שהמערכה נגד איראן לא הושלמה. התקיפות הישראליות והאמריקאיות באיראן יכולות לספק מענה זמני לאתגר הגרעיני האיראני, אך אינן מהוות מענה שלם לכלל האיומים הנשקפים מהרפובליקה האסלאמית, שחרטה על דגלה את השמדת ישראל. בסופו של דבר, נראה כי הפתרון ארוך הטווח לאתגר האיראני על ביטחונה הלאומי של ישראל טמון בשינוי המשטר בטהראן. הפלת המשטר האיראני היא יעד ראוי לא רק עבור ישראל, האזור והמערב, אלא גם עבור אזרחי איראן עצמם. המערכה הנוכחית עשויה לפתוח בפני ישראל

והמערב הזדמנויות חדשות לקידום שינוי פוליטי באיראן. עם זאת, הסיכויים לכך תלויים בעיקר בהתפתחויות פנימיות ובטריגר שלא ניתן לדעת מתי והאם יתרחש. לכל היותר יכול המערב להמשיך במאמצים לקידום יוזמות שיספקו לאזרחי איראן תקשורת חופשית וזרימת מידע, לבטא תמיכה פומבית במפגינים, שעשויה לספק להם רוח גבית להמשך מאבקם, ולהיערך באמצעים שונים ובדרכים מגוונות ליום שבו יתייצבו מיליוני אזרחים איראנים ברחובות ויזדקקו לכל סיוע אפשרי.

בינתיים, יש להיערך להמשך המערכה מול איראן באמצעים מדיניים, כלכליים, מודיעיניים-חשאיים ולעיתים גם צבאיים, שתבטיח את מימוש כלל היעדים האסטרטגיים מולה, ובכלל זה בלימת דרכה לנשק גרעיני, פירוק הציר הפרו-איראני והגבלת פרויקט הטילים.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט